

GÖSTERGEBİLİM PERSPEKTİFİNDEN ALEVİ CEM RİTÜEL- LERİ İÇERİSİNDE BAĞLAMA¹

Öğr. Gör. Dr. Volkan Kaptan

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Çalgı Eğitimi Bölümü

Tekirdağ/Türkiye

vkaptan@nku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0135-4348

Öz: Görünenin ötesinde gizlenen anlamların keşfedilmesine olanak sağlayan göstergebilim (semiyoloji, semiyotik) birçok disiplinde istifade edilen bir paradigmadır. Bu çerçevede sosyal bilimler perspektifinde göstergebilim, anlamlandırma sürecinde herhangi bir fenomene ait verilen mesajın şifrelerini çözmek üzerine kurgulanır. Göstergebilim perspektifine dayalı analizler yapılırken yazılı ve görsel öğeler; dil, din kültür gibi farklı değişkenlerle birlikte ele alınır. Kültürün bir parçası olarak müzik fenomeni özelinde ele alındığında gerek yazılı gerekse görsel öğeler birer gösterge mahiyeti taşır. Bu manada Türk müzik kültürü içerisinde Alevi cem ritüellerinde müziksel unsurlar özelinde başat konumda yer alan bağlama çalgısı bir gösterge niteliği taşır ve göstergebilim perspektifinde Ferdinand de Saussure'un deyimiyle temsil etme ve yerine geçme işlemini gerçekleştirir. Bu çalışmanın amacı cem ritüelleri içerisinde yer alan müziksel formların icrasında kullanılan bağlama çalgısının nasıl bir gösterge olduğunu ve bir gösterge olarak bağlama çalgısı üzerinden neyin gösterilen olduğunu bulmaya yöneliktir. Bu doğrultuda araştırma nitel araştırma yöntemlerinden etnografik çalışma ve literatür tarama yöntemine dayanarak gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Müzik, Alevilik, Bağlama, Göstergebilim, Cem Ritüelleri.

BAGLAMA WITHIN ALEVI CEM RITUALS FROM THE PERSPECTIVE OF SEMIOTICS

Abstract: Semiotics, which allows the discovery of hidden meanings beyond the visible, is a paradigm used in many disciplines. In this context, from the perspective of social sciences, semiotics is designed to decipher the message of any phenomenon in the process of meaning. While making analyses based a semiotic perspective, written and visual elements are considered together with different variables such as language, religion and culture. When considered specifically, the phenomenon of music as a part of culture, musical elements in different communities serve as indicators on the axis of the aforementioned components. The baglama instrument, which has a dominant position in terms of musical elements in Alevi cem rituals in Turkish musical culture, has the quality of a sign and, in the perspective of semiotics, performs the process of representing and replacing, in the words of Ferdinand de Saussure. The aim of this study is to find out what kind of a sign the baglama instrument used in the performance of musical forms in the cem rituals is and what is signified through the baglama instrument as a sign. In this direction, the research was carried out based on ethnographic study and literature review methods, which are qualitative research methods.

Keywords: Music, Alevism, Baglama, Semiotics, Cem Rituals.

¹ Bu makalede araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Semiotics, which allows the discovery of hidden meanings beyond the visible, is a paradigm used in many disciplines. In this context, from the perspective of social sciences, semiotics is based on deciphering the message of any phenomenon in the process of meaning. While making analyses based a semiotic perspective, written and visual elements are considered together with different variables such as language, religion and culture. When considered specifically in relation to the phenomenon of music as a part of Turkish culture, both written and visual elements are indicators. In this sense, the baglama, which has a dominant position in terms of musical elements in Alevi cem rituals in Turkish musical culture, also has the quality of a sign and, in the perspective of semiotics, performs the process of representing and replacing, in the words of Ferdinand de Saussure. The aim of this study is to find out what kind of a sign the baglama instrument used in the performance of musical forms in the cem rituals is and what is signified through the baglama instrument as a sign. In this direction, the research was carried out based on ethnographic study and literature review methods, which are qualitative research methods.

As a result of both the literature review and the ethnographic studies conducted in *Tekirdağ Çorlu*, *Muratlı* and *Ergene Cemevi*, it is understood that baglama has a sign character within the mentioned communities and this signifier quality emerges on the axis of social consensus. Therefore, the genres performed in Çorlu, Muratlı and Ergene cem rituals such as *semah*, *tevhit*, *miraçlama*, *düvaz-ı imam*, *deyiş*, *nefes* and the *baglama* instrument used in the performance of these genres are related to it refers to Hz. Ali. The aforementioned forms have different and distinguishable characteristics from each other musically with their rhythm and melody structures, and from a literary perspective in terms of the messages they contain, expression style and shape, and in this sense, they have a symbol feature through the duality of signifier and signified. In this context, baglama means Hz. Muhammad from an emic perspective on behalf of Alevi communities. It is considered an instrument symbolizing Ali. Therefore, while baglama has the feature of a sign within the framework of semiotics, Hz. Ali is in the position shown. Hz. Ali as an indicator of binding. The quality of representing Hz. Ali is, in a way, the product of a phenomenological perspective, as opposed to a positivist understanding. When evaluated from a phenomenological perspective, the feature of baglama as a sign is Hz. Ali. Apart from, it also includes some elements from Alevi theology. For example, the chest part called "Door" is the door that prevents the science on the boat from being lost, and without the "chest" part, no sounds can be heard. In addition, the shape of its handle resembles that of the Prophet Muhammad and Hz. Ali. It creates a phenomenon of holiness in the case of Muhammad and symbolizes holiness as a sign. Therefore, *baglama* also refers to Hz. Besides Ali, he represents knowledge, science and wisdom.

1. Giriş

Avrupa dillerinde “semiotik” (Almanca), “semiotique” ve “semiologie” (Fransızca), “semiotics” (İngilizce) terimleri gibi karşılığı olan göstergebilim, Yunanca “semion” sözcüğünden gelir. Yunanca “semeion”, genel olarak felsefi ve teknik bir terim olarak dikkat çeker ve Hippokrates ile Parmenides’in “semeion” kelimesini “semptom”, “belirti” manasına gelen “Tekmerion’a” karşılık tıbbi bir terim olarak kullandığı ifade edilir (Rifat, 2009, s. 27). Dolayısıyla göstergebilim Giurad’ın ifadesiyle “diller, dizgiler, belirtgiler vb. gösterge dizelerini inceleyen bilimdir” (2016, s. 17). Gösterge kavramı temelde Antik Yunan döneminde tıp ve bilicilik çerçevesinde bir anlamı haizdir (Özmkas, 2009, s. 33).

Göstergebilim ise yalıtılmış mananın ihtivasını atayarak, manayı ve mananın ne olduğunu çözümlemeye yöneliktir (Berkeley, 2012, s. 3). Dolayısıyla göstergebilimin temel gayesi hem anlama hem de bu bağlamda anlamlandırmadır (Civelek ve Türkay, 2020, s. 774). Göstergebilim temel olarak nicelikle ilgilenmez ve nitelik üzerinde yoğunlaşır. Bu durumun temel saiki göstergelerin toplumsal yapı ve failer adına taşıdığı mananın önemli olmasına ilişkindir.

Göstergebilimin kullanım sahasına bakıldığında birçok disiplinde göstergebilimden yararlanılmaktadır. Kültür özelinde ele alındığında gösterge herhangi bir nesnenin yerine geçme, yerine geçme çerçevesinde o nesneyi üreten veya niteleyen bir anlayış olarak karşılık bulur (Peirce, 1982, s. 339). Bu çerçeveden ele alındığında gösterge, bir bakıma başka bir şeyin yerini tutma, temsil etme yani bir ikame olarak ortaya çıkar. Türk müzik kültürü içerisinde yer alan birçok unsur göstergebilim perspektifinden birer gösterge mahiyeti taşımaktadır. Örneğin, eski Orta Asya Türkleri olan Hunlarda davul, bayrak birer bağımsızlık simgesi olarak kabul görmüş ve bu manada bağımsızlığı simgeleyen birer gösterge özelliği taşımaktadır.

Alevi doktrini ekseninde ele alındığında Alevilikte teolojik açıdan birçok simgenin yer aldığı görülür. Bu çerçevede Alevi doktrininin yapı taşları arasında bulunan cem ritüelleri simgesel ağların güçlü olduğu yaşayış biçimi olarak dikkat çeker. Dolayısıyla cem ritüelleri içerisinde birbirinden farklı göstergeler ihtiva eder. Cem ritüelleri içerisinde göstergebilim perspektifinden ele alındığında müziksel fenomenlerin göstergelere örnek unsurları içerisinde barındırdığı müşahade edilir. Bu bağlamda bağlama çalgısı Alevi cem ritüelleri içerisinde gerek teolojik gerekse ideolojik açıdan gösterge özelliği taşımaktadır.

Alevi doktrini içerisine Hz. Ali ve on iki imam kültürünün 16. yüzyıldan itibaren Safevi Devleti ile olan yakın ilişkiler sonucu girdiği mülâhaza edildiğinde bağlamanın, bir gösterge olarak 16. yüzyıldan itibaren Alevi alan yazınındaki öneminin de değiştiğini söylemek mümkündür. Çünkü günümüzde en temel anlamda bir gösterge olarak bağlama çalgısı Hz. Ali ve on iki imamı temsil etmektedir. Ayhan Erol’un da bağlamanın Alevi tarih yazımındaki kullanımına ilişkin görüşleri, bağlamanın Alevi tarih yazımına Hz. Ali kültü ve on iki imam kültürüyle yakın tarihlerde yer aldığını gösterir. Erol’a göre bağlama, Alevi geleneği içerisinde 16. yüzyıl ozanları arasında yer alan “Pir Sultan Abdal’dan” itibaren başat çalgı konumundadır (2009, s. 117).

2. Göstergebilimine Genel Bir Bakış

Göstergebilim kelimesinin literatürdeki kullanımına bakıldığında kimi Avrupa ülkelerinde mezkûr kelimeye karşılık “semyoloji” ve “semiotik” kelimelerinin de tercih edildiği müşahade edilir. Örneğin Fransızlar “semyoloji”; Anglosakson menşeli kuramcılar ise “semyotik” terimini kullanırlar.

Semiyoloji kelimesinin etimolojisine bakıldığında da literatürde farklı görüşler yer alır. Örneğin Kabaagaç ve Alovera'ya göre semiyoloji Latince kökenlidir ve etimolojik olarak "sym" ya da "symbol" kelimelerinden türemiştir. Bu çerçevede "sym" ya da "symbol" ise işaret demektir (1995, s. 587). Mezkûr kelimeye bilim manasına gelen 'loji' kelimesinin eklenmesiyle birlikte, "semiyoloji", meydana gelmekte; semantik olarak "semiyoloji" ise Türkçe'de "göstergebilim" olarak ifade edilmektedir. "Semiyoloji" kelimesinin kökenine ilişkin diğer bir görüşe göre ise semiyolojinin kökeni Yunancadır. Semiyolojik sözcüğü Yunancadaki "semeiotike" teriminden, "semiyoloji" sözcüğü ise Yunanca semeion (gösterge) ve logia ("kuram"; "söz" anlamındaki logos) kelimelerinin birleşiminden meydana gelir (Rifat, 2009, s. 27). Umberto Eco da Rifat ile aynı köken ilişkilendirmesini yapar ve Yunanlıların "semeion" kavramını semantik olarak başka bir şeyin yerine geçme başka bir deyişle ikame olma ve bu manada geçtiği fenomeni simgeleyen gösterge olma durumudur (Ünal, 2016, s. 380).

"Semiyoloji" kavramının literatürdeki çıkış noktasının ilk planda dil eksenli göstergeler çerçevesinde oluştuğu, daha sonra farklı disiplinler içerisindeki göstergeler adına da kullanıldığı müşahade edilir. Çiçek'e göre de göstergeler çok yönlü bir kullanım sahasını haizdir. Bu bağlamda Çiçek, toplumsal sahada bireylerin dil göstergelerinden başka gösterge türlerine de başvurduklarını ifade eder (2016, s. 138). Bu göstergeler ise görsel göstergeler olarak ifade edilir. Sosyal bilimler disiplini içerisinde semiyoloji, Mutlu'nun da ifade ettiği gibi ister sözlü olsun isterse sözsüz göstergelerin manalarının inşa edilmesini ve yeniden kurgulanmasını ele alan bir bilim dalıdır (1995, s. 142). Bu manada literatürde semiyolojiye katkıda bulunan kişilerin başında her ne kadar John Locke gelse de Charles Sanders Pierce ve Ferdinand de Saussure gibi kuramcılarının semiyolojinin geliştirilmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Pierce, göstergelerin mantıksal işlevine odaklanırken; Saussure, göstergelerin toplumsal fonksiyonu üzerine eğilir.

Yapısalcılık ekseninde değerlendirildiğinde Saussure'un perspektifi, dil üzerinde meydana gelen manasal birimleri göstergeler dizgesi olarak ele alması açısından temel bir dayanak noktası vücuda getirir (Uyanık, 2021, s. 40). Saussure'da bu kavram, "gösteren" (işitim imgesi) ve "gösterilen" (kavram) olmak üzere iki temel bileşeniyle bütündür. Charles Sanders Peirce ise felsefe, mantık ve matematik gibi farklı disiplinlerin de meydana getirdiği bir yönelimle göstergeleri kendi içerisinde üçe bölünmüş bir şematik içinde ele alır. Bu çerçevede gösterge "yorumlayan", "nesne" ve "gösteren" olmak üzere üç şematik biçimde meydana gelir. Pierce'in bahsettiği üç şematik bölüm Saussure'un yaklaşımı ile benzerlik gösterir (Uyanık, 2021, s. 40). Peirce, örüntüsel gösterge, belirti ve simge üçlüsü üzerine eğilmekte ve örüntüsel gösterge gösterdiği fenomeni direkt olarak canlandıran, yerine geçen bir göstergedir. Belirti "nesnesiyle kurduğu gerçek ilişki gereği, bu nesne tarafından belirlenen bir göstergedir (duman ateşin belirtisidir)"; simge ise toplumsal mutabakat ekseninde ortaya çıkan bir göstergedir (Ülger, 2013, s. 13-14). Bu uzlaşma sonucu simge, başka bir şeyi temsil eden şey konumundadır. Ersoy, simgeler adına yerine geçme temsil etme durumunun salt simge ekseninde meydana gelebilecek bir olgu olmadığını vurgular ve temsil etme yetisinin toplumsal bir mutabakat sonucu insanlar tarafından yüklendiğini vurgular (2009, s. 270). Dolayısıyla her bir göstergenin her kültür özelinde rölativist bir perspektifin sonucunda ele alınması gerekir.

Göstergebilimin dilbilim eksenli bir bilim dalı haline gelmesi 20. yüzyıldan itibaren gerçekleşmeye başlar (İlkdoğan, 2017, s. 3149). Bu çerçevede göstergebilim "diller, dizgiler, belirtgeler" gibi gösterge dizelerini ele alan bir bilim olarak tahayyül edilir (Guiraud, 2016, s. 17).

Gösterge, literatürde genel manada, bir temsil etme durumudur. Bu temsil etme başka bir fenomenin yerine geçme mahiyetinde her manada bir nesne, fenomen ve biçim şeklindedir (İlkdoğan, 2017, s. 3149). Bu çerçevede ele alındığında simgelerin dışında işaretler ve sözcükler de birçok toplumda gösterge mahiyetinde kullanılır (Rifat, 2009, s. 11). Göstergenin uyarıcı, duyuşal bir töz olduğu ifade edilir. Uyandırdığı bellekssel imge ise

zihnimizde farklı bir uyarıcının imgesine bağlanmaktadır. Göstergenin fonksiyonu ise karşılıklı iletişim ekseninde birinin diğerini canlandırmasıdır (Guiraud, 2016, s. 39). Buradaki kilit nokta kullanıcılar tarafından zihinlerde oluşan imgenin gösterge olarak kabul edilmesi noktasındadır (Fiske, 2014, s. 123). Fiske'ye göre göstergenin kendi dışında başka bir nesneye atıfta bulunması ve biri tarafından da anlaşılması göstergenin gösteren ve gösterilen olmak üzere iki farklı temel bileşenden oluştuğunu gösterir (2014, s. 125).

Göstergebilimde gösteren ve gösterilen arasında meydana gelen ilişki herhangi bir kanıt dahilinde değil uzlaşım ekseninde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki nedensel değildir. Gösterilenin kazandığı mana önceki gösterilenlerden farklılık, benzerlik ekseninde meydana gelmektedir. Bu noktada bağlam önemli bir dinamik olarak dikkat çekmektedir. Çünkü gösterge, apriori bir biçimde, başka bir ifadeyle verili bir göndergede yeni ve farklı bir bağlam içinde bireyi farklı bir manaya sürükleyebilir (Özmenteş, 2019, s. 181).

Roland Barthes, "tartışmacı ve etkileşimci anlam düşüncesinin çözümlenebileceğine dair sistematik bir" metod geliştirir (Değerli, 2021, s. 182). Barthes'in kuramına göre göstergebilimde "düzanlam ve yananlam" olmak üzere iki düzey bulunur (Sığırcı, 2017, s. 75). Düzanlam anlatım düzlemi ya da gösterenden oluşurken, yananlam ise, içerik düzlemi ya da gösterileni" ifade eder (Boztaş, 2017, s. 2528). Düzanlam, gösterge ekseninde neyin temsil edildiği ile ilintili iken yananlam ise göstergenin nasıl temsil ettiği ile ilgilidir (Çeken ve Arslan, 2016, s. 508). Anlamlarla yüklü göstergeler havuzu, salt düz mantıksal ifadelerin serimlenmesi için değil, genel geçer olarak duygusal göstergelerin içinde bulunduğu kültürel ifadelerin çözümlenmesi için de önem ihtiva eder. Bu ifade formlarını Guiraud, 'mantıksal' ve 'anlatımsal (duygusal) gösterge' olarak ikiye ayırmaktadır (2016, s. 25-26). Dönmez, zaman ve mekâna göre değişkenlik gösteren herhangi bir kültürün analiz edilmesinde ve algılanmasında gerekse emik bir perspektifle ele alınmasında göstergebilimin önemine değinir (2013, s. 76).

3. Göstergebilim Perspektifinde Müzik Fenomeni

Kültürel bir ifade biçimi olarak müziğe tüketildiği topluluğun kültürel bağlamı içerisinde birtakım fonksiyonlar yüklenmekte ve müziksel unsurlar aynı zamanda bağlı bulunduğu topluluk içerisinde kendinden başka nesnelere de gönderme yapmaktadır. Bu zaviyeden değerlendirildiğinde müziksel unsurlar bir bakıma gösterge niteliği taşır. Örneğin kimi araştırmacılar müzikte ritmik katman, hız, perde, çalgı, değiştirici işaretler gibi birçok unsurun gösterge mahiyetinde olabileceğini vurgular (Uyanık, 2021, s. 40). Yine Mevlevilik, Alevilik gibi kimi zümrelerde birtakım müziksel fenomenler birer gösterge mahiyetinde kabul edilir. Bu çerçevede Mevlevilik geleneği özelinde ele alındığında ney çalgısının Hz. Mevlana'yı ve İsrail'in sur borusunu temsil ettiği ifade edilir. Bir başka örnekte Salihli Kazak Türkleri adına dombra diasporada Kazak Türkleri adına bir kimlik göstergesi olarak telakki edilmektedir. Osmanlı Devleti özelinde de Selçuklu Devleti'nin Osmanlı'ya Söğüt ve Domaniç'i verirken bağımsızlık alameti olarak bayrağın yanında davul çalgısını vermesi, Osmanlı adına bir bakıma bağımsızlık göstergesi olarak telakki edildiğini göstermektedir. Bu manada mezkûr çalgılar kendi bağlamları içerisinde birer yan anlam olarak ortaya çıkar ve o bağlam içerisinde gösterge özelliğini kazanır. Dolayısıyla farklı bir topluluk özelinde ney, dombra, davul gibi çalgılar kendi toplumsal bağlamı dışında ait olduğu topluluktaki yan anlamını yitirmektedir.

Alevi doktrini ekseninde ele alındığında ise Alevi cem ritüelleri içerisinde yer alan müziksel unsurlar da kendi içerisinde birtakım varlıklara göndermelerde bulunmaktadır ve farklı olguları temsil etmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Alevi cem ritüelleri içerisinde icra edilen semah içerisindeki figürler kendisi dışında bir şeye göndermede bulunurlar. Turnalar semahında yer alan figürler turna kuşunun devinimlerine göndermede bulunurken, Turna kuşu da Hz. Ali'nin avazını temsil etmektedir. Yine cem ritüellerinde tevhit, miraçlama, deyiş, nefes gibi icra edilen türler ve bu türlerin icrasında kullanılan bağlama çalgısı göstergebilim açısından başka bir

fenomene göndermede bulunur. Kurt'a göre de mezkûr formlar gerek ritmik gerekse melodik yapıları itibariyle müziksel düzeyde ihtiva ettikleri üslup, tavır ve biçim olarak ötekilerden farklılık arz eder ve ayrılır özellikler taşır (2018, s. 21). Dolayısıyla gerek semah tevhit, miraçlama gerekse deyiş nefes ve bu türlerin icrasında kullanılan bağlama çalgısı birer gösterge konumundadır. Alevi cem ritüelleri özelinde mezkûr formlar ve bu ekseninde kullanılan bağlama çalgısının nasıl bir gösterge olduğunu açıklamadan önce Aleviliğin tarihini ve bağlamanın Alevilik özelindeki önemine değinmek konunun anlaşılması adına faydalı olacaktır.

4. Aleviliğin Tarihsel Gelişimi

Alevilik tarih yazımına bakıldığında literatürde Aleviliğin tarihi ile ilgili farklı görüşler yer alır. Alevilik tarih yazımında farklı görüşlerin oluşmasındaki temel dinamik ise Alevilik üzerine araştırma yapan kişilerin Aleviliğin tarihi olarak ideolojik düşüncelerini sunmak istemesi ile yakından ilintilidir. Bu manada Aleviliğin tarihi araştırmacılar tarafından Şamanizm, paganizm, senkretizm, Eski Orta Doğu ve Anadolu Kültürleri Tezi ekseninde ilişkilendirilir. Aleviliğin köken ilişkilendirmesinde literatürde kabul gören görüş Alevilik tarih yazımı ise Aleviliğin senkretik ve Şamanizm eksenli bir yapı olduğu yönündedir. Senkretizm, Aleviliğin Orta Asya'dan itibaren farklı kültürel unsurları bünyesinde eritmesi ve günümüzdeki halini alması şeklinde bir oluşumdur. Bunun dışında birçok araştırmacı da Aleviliği Şamanizm ile ilişkilendirilmektedir. Alevilik ve Şamanizm ilişkisindeki temel vurgu ise Aleviliğin temel bileşenlerinden biri olan cem ayinleri ile Şaman ritüelleri arasında kurulur.

Aleviliğin köken ilişkilendirilmesinin kimi yazarlar tarafından dönemsel olarak ele alınıp gerçekleştirildiği de müşahade edilir. Örneğin Rıza Yıldırım, Alevilik tarihini üç döneme ayırır ve tarihte Safevi Devleti'nin kuruluşu ile 1960'lardan sonra başlayan kentleşmenin Alevilik tarihinde iki kırılma noktası olduğunu belirtir. Rıza Yıldırım'a göre Aleviliğin dönemleri "Oluşum Dönemi, Safevi Dönemi ve Modern Alevilik Dönemi" olmak üzere üçe ayrılır. Modern Alevilik olarak tabir edilen dönem 20. yüzyılda oluşmaya başlamış ve hala oluşumunu devam ettirmektedir (2012, s. 137).

Yıldırım'ın Alevilik ile ilgili ortaya koyduğu Oluşum Dönemi, İslamiyet'in kabulü sonrası Alevilerin Anadolu'yu vatan olarak benimseme sürecini imlerken; Safevi (Kızılbaş) dönemi ise Aleviliğin Şiilik köken ilişkisini ihtiva eder. Bu çerçevede Safevi Dönemi içerisinde Hz. Ali kültü, on iki İmam kültü gibi Aleviliğin temel doktrinlerinin Safevi Devleti lideri Şah İsmail ile Aleviler arasında kurulan manevi ilişki neticesinde Alevilik içerisine entegre olduğu müşahade edilir. Halihazırda birçok Alevi zümresi adına Şah İsmail olarak bilinen Şah Hatayi Alevilik doktrini içerisinde başat konumda yer alır.

Ahmet Yaşar Ocak ise, geleneksel Anadolu Aleviliğinin tarih yazımını Ali'siz dönem ve Ali'li dönem olarak ikiye ayırır (1999, s. 387). Ocak tarafından Ali'siz dönem 10. yüzyıl ile on 16. yüzyıl arasını işaret ederken Ali'li dönem de 16. yüzyıldan itibaren oluşan zaman dilimini ihtiva eder (1999, s. 387-388). Ocak'ın ifadeleri çerçevesinde Hz. Ali'siz dönem İslamiyet'in kabulünden Şah Hatayi'nin İran Şahı olduğu döneme kadar olan süreci ihtiva ederken; Hz. Ali'li dönem ise Şah Hatayi ile birlikte başlayan döneme tekabül eder. Bu çerçevede Şiilik ekseninde Hz. Ali ve on iki imam kültünün 16. yüzyıldan itibaren o dönem Kızılbaşlık olarak adlandırılan Alevilik teolojisinin içerisine entegre olduğu müşahade edilir.

19. yüzyıldan itibaren ise Kızılbaşlık teriminin-küçük düşürücü anlamından dolayı-yerine Alevilik teriminin kullanılmaya başlandığı görülür. Abdülkadir Sezgin'e göre de Alevilik terimi Türkiye'de son iki yüz yıldır kullanılmaktadır (Bakır, 2003, s. 28). Melikoff'a göre Alevi kelimesi Kızılbaşların/Alevilerin Hz. Ali'ye teolojik manada bir kutsiyet atfetme ve bu çerçevede Hz. Ali'ye bağlılık ekseninde ibadet etme manasında bir oluşumdur (1999, s. 9). 20.

yüzyıl ve sonrası göç ve kentleşmeyle beraber Aleviliğin de kent ortamında çözülmeye başladığı müşahade edilir. Göç ve kentleşme sonrasında başka bir ifadeyle 20. yüzyılın sonlarında ise Alevilik, bir uyanış dönemi içerisine girer ve teolojik eksenli bir oluşumdan kamusal alanda kimlik eksenli bir yapıya doğru evrilir. Saygılı, mezkûr dönemi Kızılbaşlık, Alevilik Rönesansın yani yeniden doğuşu olarak tanımlar (2015, s. 25). Yine göç ve kentleşme paradigmaları ekseninde Kızılbaş Alevi rönesansı olarak adlandırılan dönemde Alevilik kent ortamında kır yapısının aksine halka açık bir model anlayışı içinde yeni bir yapılanmaya girer (Yıldırım, 2021, s. 79). Bu çerçevede Alevilik doktrini içerisinde kimi yapılar eskiye nazaran işlevini peyderpey yitirmeye başlar ve Alevilik vakıf, dernek çatısı altında tek tipleşme dönemi içerisine girer.

Aleviliğin vakıf, dernek gibi modern oluşumlar ekseninde ortaya çıkardığı temel olgu ise Massicard'ın "yeni bir icat" olarak gördüğü oluşum olan cem evleridir (2007, s. 173). Alevilik tarih yazımı içerisinde teolojik manada önemli unsurların başında da cem evlerinde gerçekleştirilen cem ritüelleri gelmektedir. Cem ritüelleri kırklar söylencesinin bir tekrarı mahiyetindedir. Cem ritüellerinin yapı taşlarından biri de müziktir. Ritüel içerisinde müziği on iki hizmetten biri olarak zakir gerçekleştirmektedir. Zakirin ritüel içerisinde kullandığı çalgı ise bağlamadır. Bağlama çalgısı göstergebilim perspektifi açısından içerisinde barındırdığı anlamlar ekseninde bir Alevilik teolojisi içerisinde bir gösterge özelliği taşımaktadır.

5. Göstergebilim Perspektifinden Bağlamanın Alevi Doktrini İçerisindeki Yeri

Orta Asya'dan Anadolu'ya göçler sonucu birçok kültürel unsuru beraberinde getiren Türk toplulukları teolojik sistemlerinde iletişim ve ibadet aracı olması mahiyetinde müziksel unsurlardan istifade etmişlerdir. İstifade edilen müziksel unsurlar arasında çalgılar gerek seküler gerekse teolojik anlamda önemli işlevler yüklenmiş fenomenler olarak dikkat çekmektedir. Türk müzik kültürü adına ilk Türk devleti olan Hunlardan itibaren bu inanç sistemleri içerisinde günümüzde bağlama olarak adlandırılan kopuz çalgısı Şamanlar tarafından ritüeller esnasında kutsal bir aracı olarak işlev yüklenen çalgılar arasında yer almaktadır.

Bu manada Alevilik köken ilişkilendirmelerinde öne sürülen Şamanizm savı ekseninde kopuz çalma geleneğinin devamı mahiyetinde Alevi ve Bektaşî doktrininde kullanılan bağlama insan, tanrı ve evren ilişkisi içerisinde kutsiyet atfedilen bir çalgı olarak kabul görür (Kurt, 2018, s. 128). Alevi toplulukları içerisinde kullanılan ve Alevi teolojisi açısından farklı anlamlara sahip bağlamanın kökenine bakıldığında ise literatürde birbirinden farklı savlar yer alır.

Türkçülük ekseninde bir değerlendirmede bulunan İrene Markoff'a göre "saz" veya "bağlama" şeklinde isimlendirilen enstrüman, Türkiye'nin milli çalgısı sayılabilecek uzun saplı, telli bir sazıdır. Saz, semantik olarak çalgı manasına gelirken, bağlama terimi Türkçe bağlamak-bağlamak kelimesinden türemiştir" (1986, s. 47). Bağlama, "Uluslararası çalgı sınıflandırma sistemine (Sachs-Horbostel) göre "uzun lutlar" (long-luthes) sınıfına girmektedir" (Sayan, 2011, s. 12). Bu bağlamda arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen veriler ışığında "Mısır, Eti ve Sümer Uygarlıklarının taş üzerine yapılan kabartmalarda en eski uzun saplı olan ve mızrap ile çalınan" sazlara rastlanmakta ve mezkûr durum bağlamanın M.Ö kullanıldığını göstermektedir. Turnbull da bu minvalde bağlamanın, "M.Ö. 2000 yılında Mezopotamya'da göçebe Batı Sami Kavimleriyle ortaya çıktığını ve yayıldığını" savunur (Kurubaş, 2020, s. 8). Memmedli'ye göre de farklı çalgılarla beraber Türk kültür dairesinde kullanılan bağlamanın kökeni çok eskilere dayanır. "Onları icra eden âşıkların ecdadı olan ozanlar Atilla döneminden (5.yy.) ve Atilla sarayından başlamış 15. yüzyıla kadar kopuzlarıyla saraylarda, aynı zamanda il il dolaşarak tarihi olaylardan kahramanlıktan söylemiş, onları yaşatmış, kutsallaştırmışlardır (2009, s. 416). Özdek'e (2019, s. 368) göre ise bağlamanın kökeninin Orta Asya ile ilişkilendirilmesinin doğru bir yaklaşım olmayacaktır, çünkü "Anadolu'nun yanı sıra

komşu coğrafyalarda yaşamış ve tarihçesi M.Ö. 3000'lere kadar uzanan çeşitli medeniyetlerden kalma buluntular" bağlamanın Orta Asya'dan çok daha önce kullanıldığını göstermektedir. Öztürk de (2005, s. 16). Özdek gibi benzer düşünceleri paylaşmakta ve bağlamanın "M.Ö 3000'li yıllarda Akadlar" döneminde görüldüğünü ifade etmektedir. Yine başka bir örnekte bağlama kelimesinin kökenine ilişkin bilgiler veren Necdet Kurt'a göre Kopuz çalgısı 17. yüzyıldan itibaren Türk kültüründe adını bağlamaya bırakır. Alevilikte bulunan "deste bağlama" geleneği ekseninde ele alındığında deste bağlarken çalınan çalgıya "mecaz-ı mürsel ile desteyi bağlayan araç anlamında bağlama" denilmiştir (2015, s. 61). Köken ilişkilendirmelerinin konumuz açısından önemi Necdet Kurt tarafından belirtilen ilişkilendirmenin makale konusuyla uygun olması ekseninde oluşması ve bu çerçevede bağlama çalgısının Şamanizm eksenli bir gösterge mahiyetinde olması üzerinedir.

Bağlamanın, Türk müzik kültürü içerisinde eski Orta Asya Türk topluluklarından Cumhuriyete kadar kimi zaman şiar edinilirken kimi zaman da sıkıntılı süreçler içerisinde varlığını idame ettirdiği görülür. Örneğin Türk toplum yapısı içerisinde bağlama çalmak bir suç olarak telakki edilir hatta bağlama çalmanın ağır cezai yaptırımları vardır (Düzenli, 2011, s. 85). Bunun yanı sıra yine mezkûr dönemde bağlamanın küçümsenerek, kırılması yönünde eğilimler olmuştur. Bu durum ideolojik düşünceler bağlamanın tarihsel süreç içerisinde Türk müzik kültüründe yaşadığı problemleri gösterir. Cumhuriyet döneminde bu bağlamda bağlama çalgısı reddedilmiş ve modernleşme ve kentleşmenin de etkisiyle kırsalı temsil ettiği gerekçesiyle küçümseyici bir tutumla karşılaşmıştır.

Alevilik özelinde ele alındığında ise bağlama, Alevilik tarihi içerisinde gerek kırsalda gerekse modernleşme sonrasında kent ortamında daima başat konumda yer alır. Alevilik içerisinde bağlamaya bir kutsiyet atfedilir ve bu minvalde bir yaklaşım sergilenir. Alevi teolojisi içerisinde bağlama çalgısı göstergebilim perspektifinden ele alındığında farklı olguları işaret eden bir gösterge niteliği taşır. Örneğin Markoff, bağlamanın Alevilerin "grup kimliğini ve inancını güçlendiren bir sembol" olduğunu ifade eder (1986, s. 47). Dolayısıyla bağlama Alevilik açısından kimlik ve inanç eksenli bir gösterge niteliği taşır. Yine Alevilik teolojisi içerisinde bağlama çalgısı "Hz. Ali'nin ve onun ilkelerinin maddi bir temsili" olarak ifade edilir (Erol, 2009, s. 132). Bu bağlamda Markoff'un da belirttiği gibi bağlama çalgısının rezonatör olarak ifade edilen tınlama kutusu "Hz. Ali'nin bedenini, kılıcı Zülfikar sapını, 12 teli ve bazen perdesi Şii İslam'ın on iki imamını" temsil eder (1986, s. 47). Dolayısıyla bağlama çalgısı göstergebilim perspektifine göre bir gösterge iken Hz. Ali ise bir gösterilen durumundadır.

Bağlamada ses fenomeninin meydana gelmesini sağlamak adına eşige ihtiyaç duyulur ve bağlamada eşige bu maddada Alevilikte eşğin kutsal kabul edilmesinden dolayı kutsiyet atfedilir. Bağlamanın sapı ise göstergebilim perspektifinde "elifi" sembolize eder. "Elif ise Allah'a ve Ali'ye değinmek olduğu için kutsaldır" (Benli, 2023, s. 1705).

Bağlamanın bir gösteren olarak Hz. Ali'yi temsil etmesi Alevilik doktrini ekseninde değerlendirildiğinde aynı zamanda Alevilikteki hulûl inancını da imleyen bir durumdur. Hulûl² inancının Bağgeci ve Atıcı'nın da ifade ettiği gibi Aleviliğe "Budizm'den" geçtiği telakki edilir (2022, s. 11). Hulûl inancı genel itibarıyla iki farklı uğraş ve arayıştan ortaya çıkmaktadır. Ay'a göre hulûl "Tanrının eşyaya intikal etmesi veya bedene bürünmesi, özellikle de insan görünümünde tecessüd³ etmesi şeklinde tarif edilir" (2015, s. 3). Alevilik teolojisi içerisinde düşünüldüğünde ise hulûl inancı Hz. Ali üzerinden ortaya çıkan bir anlayışı temsil etmektedir. Çünkü Alevi zümreleri arasında bazı yazarlar tanrının Hz. Ali bedeninde var olduğunu düşünmektedir ve bu durum Alevi teolojisi içerisinde baskın bir konumdur. Örneğin Mehmet Yazıcı'nın "Tanrının insan yüzünde görüldüğünü; Hz. Ali'nin Tanrısal

² Hulûl, "Tanrının eşyaya intikal etmesi veya bedene bürünmesidir" (Ay, 2015, s. 3).

³ Tecessüd, Arapça bir sözcüktür ve bedene girme anlamı taşır. Başka bir ifadeyle "Allah'ın insan bedeninde cesetlenmesi/bedenleşmesidir" (Yılmaz, 2024, s. 545).

niteliklere" sahip olduğunu belirtmesi" Alevi teolojisinin Hz. Ali'ye olan perspektifini göstermektedir (2014, s. 240).

Tanrının Hz. Ali bedeninde vücut bulması anlayışı Budizm'den alınan hulûl inancının tipik bir yansıması olarak görünmektedir. Dolayısıyla bağlama çalgısının Hz. Ali'yi temsil ettiği düşünüldüğünde de aynı zamanda Hz. Ali üzerinden zımnî de olsa tanrıyı da temsil eden bir gösterge olduğu anlaşılmaktadır. Aydın'ın bu çerçevede Alevi teolojisinin "yaratılanla yaratılan ayrımını ortadan kaldırdığına" ilişkin açıklaması mezkûr savı imlemektedir (2018, s. 52). Bağlamanın göstergebilimsel perspektifinden en tipik durumlarından birisi de kutsal kuş turnaya benzetilmesidir. Metin Eke, bağlama ve turna arasındaki ilişkiyi "Gine Dertli İniliyorsun" adlı semah üzerinden ele alır. Eke'ye göre Turna kuşunun göçmen bir kuş olması bu çerçevede gittiği bölgede sürgünde olması, yeni koşulların ve yaşam biçimlerinin zorluklarıyla yüzleşmesi neticesinde memleketlerini yabancı topraklara terk edenleri temsil etmesiyle bağlamanın alışılmadık bir akorda akort edilmesi arasında bir ilişki söz konusudur. Bu durum tıpkı insanların kafalarının karışması ve yeni ve alışılmadık bir düzende mücadele etmesi gibi, çalanı şaşırtır. Bağlamanın her perdesi bağlanır, çalgının boynuna birkaç kez sarılır. Rahatsız edilirse, tek tek halkalar ayrılır ve perde artık işlev görmez. Burada, yabancı bir ülkede yaşamının yarattığı karışıklığa atıf yapılmaktadır. Eke ayrıca, "Turnanın başındaki uzun, tepe tüylerine tel" denildiğini de ifade eder ve kelimenin "tam anlamıyla tel (bir enstrümanın) teli" olduğunu açıklar (2013, s. 225). Eke'ye göre "bu, bağlamanın sapının ucuna süs olarak sıklıkla asılan püskül" için de kullanılır (2013, s. 225).

Alevi zümreleri arasında bağlama ile ilgili olarak genel geçer kabul gören kanaatlerden birisi bağlama çalgısının telli kuran olarak adlandırılmasıdır. Dolayısıyla bağlama çalgısı bu manada ele alındığında Alevilik doktrininin inanç yönünü ortaya koyan bir gösterge olarak da dikkat çekmektedir. Kutsallık kavramının göstergebilimsel açıklaması bağlamanın her nerede olursa olsun dik asılması, başköşede bulundurmaları, icra edilsin ya da edilmesin her evde mutlak suretle bulundurulması şeklinde ortaya çıkar (Güneş, 2014, s. 64).

Yine Teolojik açıdan ele alındığında göstergebilim perspektifinden bağlamanın teknesi "ilim şehri" olarak ifade edilir. Bu doğrultuda bağlamanın "teknesi gizli bilimlere ve Tanrı'ya ulaşmayı sağlayan bir hazinedir (Benli, 2023, s. 1705). Bağlamanın göğsü ise, "teknedeki bilimin bozulmasını ve kaybolup gitmesini engelleyen kapı" şeklinde telakki edilir (Benli, 2023, s. 1705). "Kapı" adı verilen göğüs kısmı ise teknedeki bilimin yitip gitmesini engelleyen kapıdır ve "göğüs" bölümü olmadan sesler çıkmamaktadır" (Kılıç, 2022, s. 38-39). Bağlamanın eşiği de Alevi teolojisinde kapı eşiğinin kutsal sayılmasına koşut bir biçimde kutsal sayılır. "Bağlamanın sapının "elif" biçiminde olması ve Allah ve Hz. Ali'ye değinmeyi simgelediği için kutsal" kabul edilir (Gökbek, 2019, s. 116). Dolayısıyla Alevi zümreler adına zakirin ağzından ve bağlamanın telinden çıkan her nağme kutsiyet ihtiva eder. Bu durum da bağlamanın kutsiyetini ortaya koymaktadır. Bağlamada karar sesi olan "Lâ" perdesi "şah perde" adını almıştır. Ara nağmeleri bulmaya çalışan "fa, sol, lâ" seslerinin ilk ikisi olan "fa" ve "sol" sesleri "anımsatma" ve "arama" perdeleri olduğundan "niyaz perdesi" adını alır (Birdoğan, 2015, s. 385). Bağlama aynı zamanda Pir Sultan Abdal figürüyle de sembolleşen ikonik bir yapıya da sahiptir. Pir Sultan Abdal'ın bağlamayı iki elinin arasında tutarak havaya kaldıran görseli, Alevi doktrini içerisinde ötekileştirilen Alevilerin sembolü haline gelmiştir.

Tekirdağ Çorlu, Muratlı ve Ergene Cemevleri özelinde gerçekleştirilen alan çalışmaları sırasında ritüel dışı pratikler arasında yer alan bir anma konseri sırasında Çorlu Kırklar Cemevi dedesi İbrahim Bayar'ın bağlama çalgısı yere temas etmesini diye (Görsel 1) altına karton serdiği gözlenmiştir. Mezkûr durum bağlamanın kutsiyetini göstermesi açısından önemlidir.

Görsel 1. Tekirdağ Çorlu Alevilerinin Sivas Katliamını Anma Programı, 2024, Kişisel Arşiv

6. Sonuç

Gösterge, genel olarak, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanır. Göstergenin kendi dışında bir şeye göndermede bulunması durumu göstergenin iki farklı bileşeninin olduğunu gösterir. Bu bileşenler gösteren ve gösterilendir. Her toplum özelinde o toplumun teamülleri ekseninde birtakım semboller ve işaretler bulunur. Bu sembol ve işaretler birer gösterge niteliği taşır. Alevi teolojisi içerisinde bağlama da bir sembol mahiyetindedir ve hem cem içi hem de cem dışı müziksel icralarda farklı bir kimlik kazanır. Bu bağlamda Alevi doktrini içerisinde bağlama “telli kuran” “aşığın sözü Kur’anın özü” ve “ayn-i cem bülbülü” olarak adlandırılır (Benli, 2019, s. 2069). Tellî kuran ifadesi bağlamaya bir kutsallık kazandırır ve bağlamanın bu minvalde Aleviler özelinde ne derece önemli olduğunu göstermesi açısından manidardır. Zakirin bağlamasını eline alıp teolojik manada Allah-Muhammed-Ali diyerek üç defa öpmesi de bağlamadaki kutsiyeti göstermektedir. Kutsallık kavramının göstergebilimsel açıklaması bağlamanın her nerede olursa olsun dik asılması, başköşede bulundurmaları, icra edilsin ya da edilmesin her evde mutlak suretle bulundurulması şeklinde ortaya çıkar. Bu çerçevede ele alındığında teolojik açıdan bağlama çalgısı Alevilik alan yazınında gerek ritüel içi pratikler gerekse ritüel dışı pratiklerde başat konumda yer alır ve göstergebilim perspektifinden yorumlandığında bağlama Alevi tarih yazımında bir gösterge niteliği taşır.

Alevilik içerisinde bağlamanın gösterge olma niteliği toplumsal uzlaş ekseninde ortaya çıkar. Bu bağlamda bağlama, Alevi toplulukları adına emik bir perspektifle Hz. Ali’yi simgeleyen bir çalgı olarak kabul edilir. Dolayısıyla bağlama göstergebilim çerçevesinde bir gösterge özelliği taşıırken, Hz. Ali ise gösterilen konumunda yer alır. Bağlamanın gösterge olarak Hz. Ali’yi temsil etme niteliği ise bir bakıma pozitivist anlayışın karşısında, fenomenolojik bir bakış açısının da ürünüdür. Fenomenolojik perspektifle değerlendirildiğinde bağlamanın gösterge olma özelliği Hz. Ali dışında Alevi teolojisinde yer alan birtakım unsurları da içerisine dahil eder. Örneğin “Kapı” adı verilen göğüs kısmı ise teknedeki bilimin yitip gitmesini engelleyen kapıdır ve “göğüs” bölümü olmadan sesler çıkmamaktadır. Bunun yanı sıra sapının şeklinin elife benzemesi Hz. Ali ve Hz. Muhammed özelinde bir kutsiyet olgusunu doğurur ve gösterge olarak kutsallığı simgelemektedir. Benzer şekilde bazı zakir bağlamalarında müşahade edilen göğüs tahtasındaki üç delik Alevi teolojisindeki Allah-Muhammed-Ali ile ilintilidir. Kimi zakir bağlamalarında bulunan üç tel de bu minvalde göstergebilim perspektifinden Allah-Muhammed-Ali’yi temsil eder.

Bağlamanın zakir tarafından akort edilmesi sazın birlik makamına erişmesini temsil ederken, bu manada akort edilen saz da çokluktan birliğe gidiş manasına gelir. Bu durum da Alevi doktrini içerisindeki bir olma can olmayı simgelemektedir. Bağlamada bulunan iki eşik ise göstergebilim perspektifinden doğum ve ölümü temsil eder.

Kaynakça

- Ay, Resul. (2015). Erken Dönem Anadolu Sufiliği ve Halk İslam'ında Hulûlcü Yaklaşımlar ve Hulûl Anlayışının Farklı Tezahürleri. *Bilig*, 72, s. 1-24.
- Aydın, Erdoğan. (2018). *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Bağçeci, F. S., Atıcı, M. Ş. (2022). *Kentleşen Alevilik Değişen Cem Ritüelleri ve Müzik*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bakır, M. Riyat. (2003). *Tasavvufi Bir Kavram Olarak Cem' ve Bektaşilik'teki Yorumu*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Benli, Yusuf. (2019). Alevi Kültürel Kimliğinde Bağlamanın Yeri ve Önemi, *Turkish Studies - Social Sciences*, 14/5, s. 2069-2084.
- Benli, Yusuf. (2023). Alevi-Bektaşî Müziği ve Kültürünün Yaygınlaşmasında Bağlama'da İleri İcra Niteliğinin Et-kisi, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16/44, s. 1701-1726.
- Berkeley, James. (2012). *Insights in Linguistics and Semiotics: Semiotics of Discourse*. New York: Peter Lang Publishing Inc.
- Birdoğan, Nejat. (2015). *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Boztaş, Ekin. (2017). Organ Bağışı Temalı Sosyal Afiş Tasarımlarının Göstergebilim Yöntemi ile Analizi. *İdil*, 6/37, s. 2521-2542.
- Civelek M., Türkay, O. (2020). Göstergebilimin Kuramsal Açından İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Alanya Akademik Bakış*, 4/3, s. 771-787.
- Çeken, B., Arslan, A. A. (2016). İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlemesi "Film Afişi Örneği". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11/2, s. 507-517.
- Çiçek, Mehmet. (2016). Semiyoloji ve Semiyotik Üzerine Düşünceler. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, 6/2, s. 137-147.
- Değerli, A. Simla. (2021). Göstergebilimsel Çözümleme Yöntemi ile Sosyal Ağ Konulu Afişlerin İncelen-mesi. *Asya Studies*, 5/18, s. 179-188.
- Düzenli, Pehlul. (2011). Osmanlı Fetvalarında Müzik, Din ve Hayat. *İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 14, s. 84-87.
- Eke, Metin. (2013). Turna Sembolünün Türkülerde ve "Gine Dertli İniliyorsun" Ezgisindeki İfadesi. *Motif Aka-demi Halkbilimi Dergisi*, 6/11, s. 218-228.
- Erol, Ayhan. (2009). *Müzik Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Ersoy, İlhan. (2009). Türkiye'de Uluslaşma Sürecinde Bir Simge Olarak 'Bağlama'. Aynur Koçak (Haz.). *Halk Mü-zikinde Çalgılar Uluslararası Sempozyumu: 14-16 Aralık 2009-İstanbul: Bildiriler* (s. 268-278). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

Gökbel, Ahmet. (2019). *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Guiraud, Pierre. (2016). Göstergebilim, (M. Yalçın, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Güneş, Deniz. (2014). Alevi-Bektaşî Kültürel Kimliğinin İfadesinde Müzik, Zâkir ve Bağlamanın Rolü. *Hünkâr Ale-vilik Bektaşîlik Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1/2, s. 55-67.

İlkdoğan, Haldun. (2017). Göstergenin Toplum Düzlemindeki Yeri: Toplumsal Göstergebilim. *İdil Dergisi*, 39, s.3147-3164.

Kabağaç, S., Alover, E. (1995). *Latince-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Kurt, Necdet. (2015). Alevi-Bektaşî Cemlerinde “Deste Bağlama” Geleneği ve “Bağlama” Adının Kaynağı. *EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*, 7, s. 43-62.

Kurt, Necdet. (2018). Alevi Erkânında Zakir ve Bağlama, Orhan Kurtoğlu, Çamkara Erginer (Haz.). V. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu: 18-20 Ekim 2018-Ankara: Bildiriler (s. 121-136). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları ve Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Kurubaş, Burak. (2020). Geçmişten Günümüze Bağlama İcracılığı ve Bağlama İcrasının Değişim Süreci. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Markoff, İrene. (1986). The Role of Expressive Culture in the Demystification of a Secret Sect of Islam. *Word of Music*, 28/3, s. 42-56.

Massicard, Elise. (2007). *Türkiye’den Avrupa’ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması*. (A. Berkay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Melikoff, İrene. (1999). Alevî-Bektaşîliğin Tarihî Kökenleri Bektaşî-Kızılbaş (Alevî) Bölünmesi ve Neticeleri. İsmail Kurt, Seyid Ali Tüz (Haz.). *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Alevîler Bektaşîler Nusayrîler*, s. 17-23. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Memmedli, İlham. (2009). Türkiye ve Azerbaycan Müziğinde Bağlama ile Saz’ın Yeri ve Önemi, Aynur Koçak (Haz.). Halk Müziğinde Çalgılar Uluslararası Sempozyumu: 14-16 Aralık 2009-İstanbul: Bildiriler (s. 416-420). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

Mutlu, Erol. (1995). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ark Yayınevi.

Özdek, Attila. (2019). Bağlama/Saz ve Ailesi. F. G. Vural, T. Vural (Ed.). *Türk Mûsikîsi Atlası 2*, s. 367-397, Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi.

Özmkas, Utku. (2009). Charls Sanders Peirce’in Gösterge Kavramı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1, s. 32-45.

Özmenteş, Gökmen. (2019). Popüler Müzikte Metinlerarası ve Göstergebilim Tabanlı Bir Analiz Modeli, Çağhan Adar (Haz.). İnsan Yaşamında Müzik X. Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu: 25-27 Nisan 2019-Afyon Bildiriler (s. 176-190). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Öztürk, O.M. (2005). Bağlama-Benzeri Çalgılarda Gözlenen Kimi Ortak Nitelikler ve Kısa Bir Tarihçe. Hüseyin Karababa (Ed.). *Nefesi Bağlama Tarihçesi*. Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi (s. 15-23).

Rifat, Mehmet. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Sayan, Ümit. (2011). Millî Eğitim Bakanlığı Halk Eğitim Merkezleri 100 Saatlik Temel Bağlama ve 150 Saatlik İleri Düzey Bağlama Kursunun Ünitelendirilmiş Yıllık Planının Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Saygılı, A. Haydar. (2015). *Kızılbaş Alevi Rönesansı*. İstanbul: Ceylan Yayınları.

Sığırcı, İlhami. (2017). *Göstergebilim Uygulamaları, Metinleri, Görselleri, Sanat Yapıtlarını ve Olayları Okuma*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yapımlar.

Uyanık, Didem. (2021). Jean-Jacques Nattiez'nin Müzikal Göstergebilim Yaklaşımının Uygulanabilirliği, *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, 21, s. 39-49.

Ünal, M. Fatih. (2016). Göstergebilimin Serüveni. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 3/6, s. 379-398.

Yazıcı, Mehmet. (2014). *Alevilik: Alevi Deyişlerinin ve Gülbanklarının Sosyolojik Analizi*. İstanbul: Çıra Yayınları.

Yıldırım, Rıza. (2012). Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, s. 135-162.

Yıldırım, Rıza. (2021). *Geleneksel Alevilik İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, Hulusi. (2024). Geleneksel Alevilikte Tanrı Algısı ve Gnostik Temelleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, s. 535-574.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1: Volkan Kaptan, 2024, kişisel arşiv.